

Mari-Liis Mikli
Justiitsministeerium
info@just.ee

28.06.2024 nr 10-11/24-1

Kohtu rollist abielu sõlmimise takistuste puudumise hindamisel

Lugupeetud asekanstler Mari-Liis Mikli

1. Kohtu tegevus abielu sõlmimiseks loa andmisel ilma abieluvõimetõendita

Siseministeerium nõustab perekonnaseisuaametnikke perekonnaseisutoimingute seaduse (edaspidi PKTS) alusel abielu sõlmimise menetluses. Menetluse üks osa on abielu sõlmimise takistuste puudumise kontroll.

Isikul, kellel lasub kohustus tõendada, et tal puuduvad takistused abielu sõlmimiseks, on kaks võimalust. Üks võimalus on isiku kodakondsus- või elukohariigi pädeva asutuse väljastatud dokument - abieluvõimetõend, mis kinnitab, et isikul puuduvad takistused abielu sõlmimiseks tema elukoha- või kodakondsusriigi õiguse järgi (PKTS § 39 lõige 1). Teine võimalus on juhul, kui asjaomane välisriik vajaliku sisuga tõendit ei väljasta või kui isik ei saa mõjuval põhjusel sellist tõendit esitada, taotleda Eesti kohtult luba abielu sõlmimiseks ilma abieluvõimetõendita (PKTS § 39 lõige 5).

Abielu sõlmimise avaldust menetlev perekonnaseisuaametnik (ka notar ja vaimulik) selgitab välja, kas abiellujal on esitada nõuetekohane tõend (PKTS § 38 lõige 1 punkt 4). Kui sellist tõendit esitada ei ole, selgitab perekonnaseisuaametnik abiellujale kohtusse pöördumise võimalust. Seega otsustusõigus selle üle, kas abielluja vajab kohtu luba, on perekonnaseisuaametnikul. Perekonnaseisuaametnik otsustab nn faktipõhiselt, seadus annab kaks võimalust ning ühte neist tuleb kasutada.

Siseministeerium on leidnud perekonnaseisuaametnike nõustamisel, et kohtu tõlgendus on sageli erinev seaduse sättest ja eesmärgist. Toome järgnevalt välja mõned asjaolud, millest kohus on lähtunud, kui on jätnud avalduse menetlusse võtmata või otsustanud, et luba ei ole vajalik.

Kohus on asunud kontrollima, kas abielluja vajab kohtu luba abielu sõlmimiseks ilma abieluvõimetõendita. Nagu eespool märgitud, otsustab perekonnaseisuaametnik menetluses kogutud andmete põhjal, kas abielu sõlmimise takistuste puudumine on dokumendiga tõendatud. Kui perekonnaseisuaametnik tuvastab, et tõendust ei ole, vajab abielluja kohtu luba. Kohus, asudes kontrollima perekonnaseisuaametniku pädevuses olevat asjaolu, jätab kõrvale

PKTS-i tegeliku eesmärgi ning leides, et luba ei ole vajalik, jäetakse avaldus menetlusse võtmata. Sellised lahendid panevad abiellujad ja perekonnaseisuametnikud väga keerulisse olukorda, sest seaduse mõttest ja sättest tulenevalt peab abielluja tõendama abielu sõlmimise takistuste puudumist. Olukordades, kus kohus on keeldunud avalduse menetlemisest või tuvastanud, et kohtu luba ei ole vajalik, ei ole võimalik abielu sõlmida. PKTS ütleb *expressis verbis*: „välisriigi kodanikule, kelle elukoht on välisriigis või kes on elanud Eestis alla kuue kuu vahetult enne abiellumisavalduse esitamist ja kes mõjuval põhjusel ei saa abieluvõimetõendit esitada, võib kohus, kelle tööpiirkonnas kavatakse abielu sõlmida, anda loa abielu sõlmimiseks ilma tõendita“. Perekonnaseisuametnikul puudub pädevus abielu sõlmimise takistuste puudumist hinnata, kuna see õigus on antud kohtule. Leiame, et kohus jätab siin tähelepanuta PKTSi mõtte ja eesmärgi ning täitmata talle pandud kohustuse.

Kohus tõlgendab abielluja elukohanõuet tsiviilseadustiku üldosa seadusest lähtudes. Isiku elukoht PKTS tähenduses on isiku rahvastikuregistrisse kantud elukoht (PKTS § 9 lõige 5¹). Abieluvõimetõendi peab esitama isik, kelle elukoht on välisriigis või kes on elanud Eestis alla kuue kuu vahetult enne abiellumisavalduse esitamist (PKTS § 39 lõige 5). PKTS sätestab elukoha tsiviilseadustiku üldosa seadusest (edaspidi TSÜS) erinevalt ja täpsemalt kindla eesmärgil, pannes Eesti elanikule kohustuse esitada Eesti perekonnaseisuasutusele välisriigis kinnitatud või tuvastatud perekonnaseisuandmete muudatuste dokumendid andmete kandmiseks rahvastikuregistrisse. Välisriigi kodanikul, kelle elukoht ei ole Eestis, sellist kohustust ei ole. Kohtud on asunud PKTS elukohanõuet sisustama TSÜSi põhimõtete järgi. Nii loetakse isik Eestis elavateks ka siis, kui tal ei ole rahvastikuregistrisse kantud elukohta. Näiteks loetakse Eesti elanikuks esmase saabumise kuupäevast Ukraina kodanik, kes on mõned aastad tagasi olnud Eestis ajutise töötamise viisaga, mis ei anna õigust elukohta registreerida ja on nüüd siin sõjapõgenikuna, kellel on õigus ja kohustus elukoht registreerida, kuid ei ole seda teinud. Kohus juhindub TSÜS-i alusel elukohast lähtumisel Tartu Ringkonnakohtu 7. novembri 2023. a lahendist nr 2-23-12516. See lahend aga puudutab isikut, kellel on varasemalt olnud rahvastikuregistrisse kantud elukoht, kuid kes viibib kinnipidamisasutuses ja tal on rahvastikuregistris viibimiskoht, aga elukoht puudub. Kohus on viidatud lahendis juhindudes hakanud keelduma menetlusse võtmast ka nende isikute avaldusi, kellel on Eestis võimalik elukoht rahvastikuregistrisse kanda. Leiame, et selline praktika ei ole õige, analoogiat kasutades on võrreldud võrreldamatuid.

Kohus tõlgendab abielluja perekonnaseisuandmeid üldistavalt. Perekonnaseadus (edaspidi PKS) sätestab abielu sõlmimise eeldused: abielluda saavad täisealised teovõimelised isikud, kes ei ole lähisugulased ja keda ei seo lapsendamissuhe ning kellel ei ole kehtivat abielu või kooselulepingut (PKS §-d 1-4). Seega näeb seadus ette hoopis rohkem eeldusi kui lihtsalt nn vaba perekonnaseis (vallaline, lahutatud, lesk, kooselu lõppenud või lõpetatud). Abielluja perekonnaseisu selgitab välja abielu sõlmimise avaldust vastu võttev perekonnaseisuametnik ning abiellujal on kohustus perekonnaseisu tõendada. PKTS ei eelda, et abielluja perekonnaseisu peab välja selgitama kohus. Sageli aga piirdub kohus just sellega, et tuvastab abielluja perekonnaseisu ning loeb sellega abielu sõlmimise takistuste puudumise tõendatuks. Harva on kohtulahendeid, kus kohus tõesti on välja selgitanud välisriigi õiguse ning abiellujal selle õiguse järgi abielu sõlmimise takistuste puudumise. Seega kui kohus hindab abielluja abieluvõimet üksnes perekonnaseisuandmete alusel, on näiliselt kõik korras, sest kohus annab loa abielu sõlmimiseks ilma abieluvõimetõendita, kuid sisuliselt ei ole kontrollitud, kas abiellujal oleks

võimalik sõlmida abielu ka asjaomases välisriigis. Märgime siinkohal, et kohtulahendist perekonnaseisundeid rahvastikuregistrisse ei kanta. Leiame, et ainult perekonnaseisundmete alusel loa andmine ei täida PKTSi eesmärki – selgitada välja abielu sõlmimise takistuste puudumine välisriigi õiguse järgi.

Kohus taandab loa andmise asjaolule, kas välisriik väljastab abieluvõimetõendit. On juhtumeid, kus kohus asub kontrollima, kas asjaomane välisriik annab välja nõuetekohast abieluvõimetõendit ning kui leitakse, et sellest riigis vajalikku tõendit ei saa, loeb kohus ilma tõendita abielu sõlmimiseks loa andmise põhjendatuks. Seega luba antakse põhjusel, et tõendit ei ole võimalik saada, mitte põhjusel, et asjaomase riigi õiguse kohaselt oleks abielu sõlmimine lubatud.

Kohus jätab tähelepanuta konkreetse abielu sõlmimise eeldused. Abieluvõimetõendil kui dokumendil peaks olema märgitud ka teine abielluja ehk abielu sõlmimise takistuste puudumist tõendatakse konkreetse isikuga abielu sõlmimiseks, mitte abieluvõimeks üldiselt. On olnud juhtumeid, kus välisriigi kodanikule abielu sõlmimiseks loa andmisel on kohus lähtunud ainult avalduse esitajat puudutavatest asjaoludest, jättes kõrvale konkreetse abielu ja teise abielluja. Sellised lahendid võimaldavad sõlmida Eestis samasooliste abielu, mida isikute elukohariik ei tunnusta. On ka lahend, kus kohus tuvastas, et abiellujate elukohariik ei tunnusta samasooliste abielu, kuid andis loa abielu sõlmimiseks märkides, et perekonnaseisuametnik võib keelduda selle abielu sõlmimisest. Leiame, et teise abielluja kaasamata jätmine loa andmise menetluses ei täida PKTSi eesmärki – selgitada välja konkreetse abielu sõlmimise takistuste puudumine asjaomase välisriigi õiguse järgi.

Palume Teil juhtida kohtu tähelepanu ülaltoodud probleemidele. Kui kohus jätab loa andmise avalduse menetlemata, välistab see Eestis abielu sõlmimise võimaluse. Eesti riigis on võimalik abielu sõlmida igal välisriigi kodanikul, kel puuduvad takistused abielu sõlmimiseks oma kodakondsus- või elukohariigi õiguse kohaselt. On kahetsusväärne, kui neil isikutel ei ole võimalik siin abielu sõlmida põhjusel, et riik (ka kohalik omavalitsus riigi ülesannet täites) ei suuda kontrollida abielu sõlmimise takistuste puudumist. Seega peame vajalikuks kohtule märku anda, et seaduse formaalne täitmine ei taga selle eesmärgi. Mõõname, et PKTSi sõnastus abielu sõlmimise takistuste puudumise kontrollimise osas ei ole selge. Siiski ei saa olla vaidlust selle üle, mis on perekonnaseisuametniku ja mis kohtu pädevuses. Samuti on üheselt mõistetav, et kohus peab abielu sõlmimise takistuste puudumist kontrollima abielluja kodakondsus- või elukohariigi õiguse alusel.

2. Uue perekonnaseisutoimingute seaduse eelnõu koostamisest

Siseministerium on koostamas perekonnaseisutoimingute seaduse uut eelnõu. Meie hinnangul on jätkuvalt vajalik kohtu roll abieluvõime hindamisel ning me ei soovi regulatsiooni oluliselt muuta. Siseministeriumi jaoks on oluline, et välisriigi elanik peab siin abielu sõlmimiseks teatud asjaolusid usaldusväärselt tõendama.

PKTS-i kohaselt peab välisriigi kodanik, kes on elanud Eestis vähem kui kuus kuud, tõendama abielu sõlmimise takistuste puudumist kas siis abieluvõimetõendiga või seda asendava kohtuloaga. Eelnõu puhul kaalume loobuda nõudest tõendada abieluvõimet nendel välisriigi kodanikel, kes on elanud Eestis vähem kui kuus kuud. Kuna rahvusvahelise eraõiguse seaduse alusel kohaldatakse abielu sõlmimise eeldustele ja sõlmimise takistustele ning sellest

tulenevatele tagajärgedele abielluja elukohariigi õigust, siis puudub sisuline põhjendus piirata seda õigust elukoha ajalise kehtivusega. Selline muudatus vähendaks tulevikus oluliselt kohtu koormust.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Krista Aas
varade asekanstler

Ulvi Klaar 6125168
ulvi.klaar@siseministeerium.ee